Jezik

Snježana Kordić

Vlast nad jezikom

Uz knjigu Stjepana Babića *Hrvatska jezikoslovna prenja*. (Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2001.)

Većina čitatelja će vidjevši naslov *Hrvatska jezikoslovna prenja* zapeti na posljednjoj riječi u njemu. Što ta riječ znači? U drugim jezicima u svijetu, npr. u njemačkom, njemačkija je ona riječ koju što veći broj govornika tog jezika poznaje i koristi. Tako bi trebalo biti i kod nas. Međutim, zadnjih desetak godina namjerno se širi uvjerenje kako je hrvatskija ona riječ koju zna što manji broj Hrvata, a najhrvatskija je ako ju nitko ne koristi. U skladu s tim naslovio je svoju knjigu zagovornik takvog pristupa jeziku Stjepan Babić. Time, nažalost, čitateljima otežava procjenjivanje iz naslova o čemu knjiga govori. Zato je najprije potrebno naslov prevesti na svakome razumljivi jezik. Riječ iz naslova *prenja* upotrebljavala se u srednjem vijeku, što i sam Babić kaže (7). To je za Babića dovoljan razlog da je koristi u čitavoj knjizi, iako je njegova knjiga, da podsjetimo, objavljena ne u srednjem vijeku, nego u 21. stoljeću, i iako se u njoj govori o suvremenom, a ne o srednjovjekovnom jeziku. Svjestan toga da mnogi hrvatski govornici neće znati značenje riječi *prenja*, autor je u predgovoru i sam naveo da znači *polemike*, pa bi se, dakle, naslov knjige najprikladnije mogao prevesti kao *Hrvatske lingvističke polemike*. Međutim, takav naslov ne odgovara sadržaju knjige jer nema opravdanja navoditi u naslovu znanost o jeziku kad se u knjizi ona ne primjenjuje. Isto tako ni prva riječ u naslovu nije opravdana jer se radi o polemikama samo jedne osobe, što znači da i prva i druga riječ u naslovu služe za ukrašavanje knjige nečim što ona nije. Ispravan naslov knjige trebao bi glasiti *Babićeve polemike o jeziku*. U njoj je autor okupio svoje polemike o jeziku objavljene zadnjih desetak godina uglavnom po novinama (u *Hrvatskom slovu, Vjesniku*).

Knjiga je nakon predgovora podijeljena u pet većih cjelina. U prvoj cjelini, »Prenja s vršnjacima«, (15–79) autor polemizira s umirovljenikom Matom Šimundićem i novinarkom *Glasa Koncila* pokojnom Smiljanom Rendić, za koje se ne može reći da su uopće u pravom smislu lingvisti. Najveći broj poglavlja knjige obuhvaćen je drugom i trećom cjelinom (83–226), gdje autor polemizira

s mlađima od sebe »s Ivom Pranjkovićem, Markom Samardžijom i Snježanom Kordić, ali kako su svi troje bili članovi zagrebačke katedre za hrvatski jezik, može se činiti kao da je to sukob s cijelom katedrom« (83) na kojoj je radio do odlaska u mirovinu. U četvrtoj, kraćoj cjelini (229–249) autor polemizira s nizom čitatelja protiv riječi stranog porijekla, a u petoj (253–299) predstavlja svoj nepolemički odnos prema politici. Na kraju knjige (300–323) nalaze se dodatne napomene, komentirana bibliografija, pogovor (napisao D. Brozović) i registri (izradila N. Bašić).

Autor na početku knjige kaže da smatra korisnom polemiku tvrdeći da ona doprinosi istini, nudi mnogo korisnih znanja i spoznaja, i da je potrebna kako bi se razjasnili neki problemi (9), a »šutnja zna biti štetna« (16). Usprkos tome što je svjestan pozitivne funkcije polemike, za čije odvijanje je potrebno da postoje najmanje dva suprotstavljena gledišta, Babić hvali one koji s njim ne polemiziraju (83). A kad netko s njim polemizira, kaže da taj pravi nepotrebnu polemiku i optužuje takvu osobu da se time što polemizira s Babićem ponaša kao Srbin (112). Da bi lingvisti znali kako se ubuduće trebaju ponašati, ponuđen im je u knjizi sljedeći uzor: »odnos podređenosti titulama i položajima: kad stariji i doktori govore, mlađi imaju šutjeti i učiti. Dopušta se hvaljenje, ali osporavati se ne smije jer se osporavati nema što. Titula i položaj osiguravaju pravu znanost i istinu i mlađima ne preostaje drugo nego da to prihvate« (84). Iz svega toga proizlazi da Babić želi sebi osigurati monopol na istinu, koja bi trebala biti cilj svake polemike.

Autor priznaje da je svoje radove o jeziku koristio kao paravan za političko djelovanje pišući ih tako »da političko nastojanje zaogrnemo znanstvenim plaštem« (270) te navodi: »jasno da mi je u podtekstu bilo da [...] povećam razlike prema srpskome« (94). Budući da mu lingvistika nije mogla dati argumente za njegove političke ciljeve, temeljito ju je prekrojio i u osakaćenom obliku prikazivao publici. Što je publika manje lingvistički obrazovana, to joj je lakše mogao predstaviti svoje pisanje kao stručno zasnovano. Polemike je pisao za publiku koju opisuje kao »mnoštvo hrvatskih nenaobraženih i polunaobraženih ljudi koji samo novine čitaju« (60). Toj svojoj publici kaže npr. na istoj stranici da ima »jezika mnogo sličnijih nego što su hrvatski književni i srpski književni jezik« (60), a da pritom nije naveo koji su to jezici. Ne čudi što ih nije mogao navesti jer takvih jezika nema i ne može biti. Budući da politika i znanost nisu jedno te isto — politika se definira kao 'umijeće mogućega', a znanost kao 'traženje istine' — Babić unošenjem politike u lingvistiku uništava lingvistiku kao znanost i pretvara je u slugu politike. Zbog toga se dio Babićevih supolemičara (u njegovoj terminologiji »suparbenika«) suprotstavlja tome.

Na još jednom mjestu Babić priznaje da je i prijašnjih desetljeća, a ne samo danas politiku unosio u svoje publikacije o jeziku: govoreći o sebi u prošlosti kaže da je u »svojim radovima često iznosio marksistička shvaćanja i obilno navodio mišljenja istaknutih marksista, od V. I. Lenjina do E. Kardelja kao općenite postavke o jezičnoj problematici« (275), »Ja sam uvijek pazio što pišem pa i s obzirom na partijske smjernice. [...] Nikad nisam rekao da partija nema

pravo« (268). Priznaje i da je »zagudio unitaristički« (256). Toliko je prednjačio u unitarizmu da mu je čak P. Ivić to zamjerao pišući (253): »On je i pre četvrt stoleća bio na čelu kolone najodlučnijih, doduše one koja je hrlila u suprotnom smeru. U Jeziku XI, 1964. godine, objavio je članak *Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika*. Tu je on u borbi za zbližavanje otišao dalje nego ijedan drugi autor, predlažući u devet tačaka i konkretnu metodologiju rada na 'uklanjanju' razlika među varijantama«. Isto su Babiću u svojim člancima zamjerile i kolege s katedre V. Anić, M. Samardžija, I. Pranjković i J. Silić, čije prigovore također citira (255, 301). Objavljujući ponovo svoj članak iz 1964. u ovoj knjizi (257–265), Babić ističe kako u publikacijama srpskih autora »nema ni jednoga jedinoga člančića u kojem bi bilo tko sa srpske strane pohvalio taj članak [...] osnovni je dakle dokaz da taj članak nije bio unitaristički, taj što ga Srbi nisu prihvatili« (266). A zar to ne bi mogao biti i dokaz da Srbi nisu bili toliki unitaristi kao autor tog članka? Pozitivnih reakcija na članak iz 1964. je ipak bilo, ali od strane autorovih generacijskih prijatelja R. Katičića i D. Brozovića (*Jezik* 13, 1965, 22, 39), od kojih se jedan pozitivno izjašnjava o tom članku i u najnovije vrijeme (*Jezik* 44, 1996, 50), na što Babić u knjizi upućuje (266).

Kad se dogodi da se netko odluči suprotstaviti Babiću i novine se odluče to suprotstavljanje objaviti, onda je poželjno polemiku zaključiti tekstom S. Babića. Doduše, u jednom slučaju S. Babić piše kako polemiku neće nastaviti ma što još supolemičar napisao (39), što bi trebalo značiti da se ipak odrekao toga da njegov tekst bude zaključni. Međutim, tako nešto napisati sigurno mu nije teško palo kad u bilješci uz njegov tekst stoji da uredništvo (*Glasnika HDZ-a*) zaključuje polemiku upravo tim njegovim člankom (39). Da mu se takvi završeci polemika očito sviđaju, vidi se po tome što slično ušutkivanje supolemičara potiče i u drugim novinama: odgovarajući na reakciju jednog dr.-a koji mu se u *Vjesniku* suprotstavio zbog proganjanja anglicizama, piše »žao mi je što se *Vjesnik* drži stalne prakse da svoje stupce otvara« njegovim supolemičarima (72). Navodi kako je i on u *Jeziku* odbijao objaviti polemičke tekstove, npr. protiv lektoriranja (59), koje su mu slale osobe s kojima u ovoj knjizi polemizira. U jednoj drugoj prilici nije se ustručavao u časopisu *Jezik* (42/5, 1995) prozvanoj osobi (I. Pranjkoviću) unaprijed oduzeti pravo na odgovor napisavši kao urednik »zaključujemo polemiku Katičić–Pranjković« (129) kako bi osigurao da zadnji tekst bude Katičićev jer je u tom broju na kraju svog članka Katičić izjavio: »nisam spreman nastaviti. A on neka o tome piše i objavljuje što i gdje hoće« (159). Znajući da oduzima Pranjkoviću pravo odgovora, Babić je u istom broju dodao čak i svoj polemički tekst protiv Pranjkovića i završio ga riječima »ovime u *Jeziku* zaključujemo« polemiku (160). Budući da prozvanome nije bilo dopušteno da odgovori u tom časopisu, svoj itekako uvjerljivi odgovor mogao je čitateljima iznijeti tek dvije godine kasnije u knjizi *Jezikoslovna sporenja* (38–41).

Već u predgovoru (8) Babić svoju knjigu uspoređuje s *Jezikoslovnim sporenjima* I. Pranjkovića, koja su mu i motivacija za ovu knjigu (10). Zašto je zaokupljen Pranjkovićevim djelom, objašnjava u poglavljima posvećenim tom au-

toru na sljedeći način: Pranjković »čitatelje zavodi u bludnju i zato s pravom dobiva istaknuto mjesto u mojim prenjima pa i u ovoj knjizi« (88), »a kad pokažem kako to Pranjković čini, onda se mora zgroziti svaki ozbiljan čitatelj« (102). I zadnja bilješka u knjizi je o Pranjkoviću (309), pa s njime knjiga i završava. A i autor pogovora, D. Brozović, osjećao je potrebnim imenovati Pranjkovića ističući kao jedinu slabu stranu »ovih prenja što Stjepan Babić nije imao pravoga protivnika« (312). No, čitanjem knjige stječe se obrnuti utisak: kratki citati iz Pranjkovićevih odgovora pokazuju da je moguće sasvim drugačije pisati i svojom stručnom uvjerljivošću potiču na čitanje Pranjkovićeve knjige (kao što i kratki citati iz reakcija raznih supolemičara u poglavlju o anglicizmima svojom zanimljivošću potiču čitatelja da ih potraži i čitave pročita). Kad već i sam S. Babić želi usporedbu s *Jezikoslovnim sporenjima*, može se reći da je knjiga S. Babića loš pokušaj oponašanja Pranjkovićeve knjige jer nije dovoljno polemike okupiti na jednom mjestu, nego je potrebno i da su pisane na znanstveno utemeljen način.

A knjiga S. Babića daleko je od znanstvene utemeljenosti. Autor se ne služi znanstvenim argumentima, nego subjektivnim prigovorima: »glupost« (72), »neću to potanje komentirati, nego ću samo reći da tako piše čovjek koji od sebe i svojih čitatelja pravi budalu« (109), »govori o onom što uopće ne razumije« (91), »našlo se pile koje uči koku kako se jaja nesu« (91), »konstrukcije primjerene šarlatanu, a ne ozbiljnomu stručnjaku« (103), »bezočne laži« (91), »lako ću dokazati bude li trebalo [...], ali sada nije ovdje prilika ulaziti u to« (114) itd. Babićev omiljeni argument je da »dobar hrvatski jezični osjećaj traži da se ne upotrebljavaju nepotrebne tuđe riječi« (132), kao da postoji nekakav »dobar hrvatski jezični osjećaj« negdje izvan izvornih govornika, a samo S. Babić ima kontakt s njim. Kad je kritiziran, Babić odgovara: »eto kako govori hrvatska zloba« (24), »on se nastavlja i dalje petljati u svojim kučinama« (97), »u sebi nosi neprestanu nepodnošljivost prema starijem naraštaju« (150), »bezvezno prigovara« (128), »mota po vlastitim zavrzlamama« (147), »mudroslovi« (103), i to »petljavo, s mnogo zlovolje i zluradosti« (113). Usput rečeno, za Brozovića očito tako izgleda dobra argumentacija jer on u pogovoru piše da su Babićeve tvrdnje u polemikama »dobro argumentirane« (312).

Neznanstvenim postupcima autora pridružuje se i navođenje neprovjerljivih i nepouzdanih podataka. Tako npr. navodi podatak o 8.500.000 engleskih stručnih riječi pomoću kojeg, kako supolemičar kaže, »plaši sve nas zločeste koji ne pristajemo na njegove sačuvaj–me–bože zamjene za mrske engleske riječi« (245), a kad supolemičar Babića javno pozove da navede izvor tog podatka jer ga ne smatra točnim, nego »nevjerojatnim«, onda Babić kaže: taj podatak »pročitao sam prije kojih mjesec–dva dana, ali ga nisam zapisao, jer nisam mislio da će mi trebati, a kako se više ne sjećam gdje sam to pročitao, ne mogu to ni navesti« (245). Brozović i ovdje zatvara oba oka pišući u pogovoru da su sve Babićeve tvrdnje »nabijene i točnim podacima« (312). Svoj nonšalantni odnos prema podacima autor knjige prestaje primjenjivati kad se radi o podacima koje iznose supolemičari. Npr. u polemici oko forsiranja nastavka *–telj* i pre-

pravljanja riječi *mučenik* u *mučitelj* supolemičar koji se tome protivi navodi o svom podatku: »može se provjeriti na HTV. Vijest o *crkvi presvetog mučitelja* pročitala je spikerica A. Brbora 26. rujna (u to nisam baš siguran pa se može provjeriti i 26. listopada) oko 16 sati« (97), a Babić mu prigovara »takav se podatak može samo objesiti mačku o rep, a ne iznositi u stručnoj raspravi« (97).

O pisanju S. Babića već je uočeno da se zasniva »na emotivnoj, gotovo 'stranačkopolitičkoj' argumentaciji«, da piše »na brzinu, gotovo 'u afektu', bez racionalne argumentacije«, »kako skromnost, čak i ona elementarna 'uljudbena', ne pripada krugu Babićevih osobitih vrlina«.[1] I sam Babić svoje stanje kad je pristupao pisanju nekih članaka ovako opisuje: »iznerviran [...] izgubio sam živce i napisao ovaj članak« (71). Priznaje da piše »katkada i na brzinu« (244). Tako je npr. nastao i *Hrvatski pravopis:* »za mjesec i pol dana napisali smo nas trojica, B. Finka, M. Moguš i ja, *Hrvatski pravopis*« (268). U knjizi čitatelj saznaje i kako nastaju autorovi sudovi o kvaliteti drugih knjiga: dovoljno je da je ta knjiga razlikovni priručnik, pa da već na temelju »površnoga prelistavanja« (169) S. Babić napiše pohvalu o njoj. Saznajemo da slično funkcioniraju i njegove kolege Brozović, Škarić i Moguš, koji su se također izjasnili pozitivno o dotičnom (Krmpotićevom) priručniku, a Babić ih poslije brani govoreći o njihovim pohvalnim riječima »prva su ih dvojica rekla prije nego su pročitali priručnik [...] i ja sam u početku, dok priručnik nisam temeljitije pogledao, mislio da je priručnik dobar, čak sam za nj i napisao: '[...] dobar i koristan priručnik'« (182).

Premda Babić priznaje da riječi stranog porijekla imaju znatnih prednosti pred domaćim novotvorenicama (239–240) i da »nema znanstvenoga teksta, pa ni moga, bez tuđica« (109), ipak kaže kako tvrditi da su riječi stranog porijekla u upotrebi opravdane »može samo onaj koji nema pravi hrvatski osjećaj, ni jezični ni nacionalni« (241). One koji brane upotrebu anglicizama proglašava predstavnicima »internacionalističkoga ili unitarističkog smjera u hrvatskome jeziku« (242). Prijeti smrću čitave nacije ako se ne da prednost njegovim riječima: »Zahtjev da prednost imaju hrvatske riječi nije moda, to je pitanje života i smrti hrvatskoga jezika i s njime hrvatskoga naroda ma kako se ta misao nekomu činila fobična pa čak i lakrdična« (237). Tvrdnjom da neka nacija može postojati samo ako govori jezik drugačiji od svih ostalih nacija poriče egzistenciju brojnih nacija u svijetu (austrijske, američke, brazilske, švicarske itd.) koje govore istim jezikom kao neka druga nacija.

Budući da se autor poziva na postojanje navodne »hrvatske težnje« za navodnom »jezičnom čistoćom« (109, 242), čudno je zašto se on mora toliko truditi kako bi uvjerio Hrvate da je prihvate. Tako npr. kad se trudi Hrvate uvjeriti da *sport* zamijene *športom*, primjećuje i sam: »gotovo je nevjerojatno koliko se troši energije na promjenu samo jedne jedine riječi ili njezina lika« (229). Govornicima očito nije jasno zašto bi *šport* bio jezično čistiji od *sporta* i zašto

1 I. Pranjković, *Kronika hrvatskoga jezikoslovlja*, Zagreb 1993, str. 131–132.

bi upotreba germanizma *šport* dokazivala da je netko bolji Hrvat. To se vidi iz reakcija koje Babić citira, npr.: »Uvjerena sam da ne volim svoju domovinu i svoj materinski jezik ništa manje od tebe. Čak bih mogla, poput tebe, silovati vlastiti jezik 'športom' i nekim drugim izrazima koji već odavno ne žive u narodu. Ako nam to donosi ulazak u Europu, žrtvovat ću i vlastiti jezik, ali neću to učiniti samo zato da bih dokazivala da sam dobra Hrvatica. Tako se to ne dokazuje« (229).

Babić je svjestan da je forsiranjem riječi *šport* »nastalo dvojstvo, a s njime i napetost u jeziku« (230). Kaže: »da šport nije vraćen u velikoj mjeri u život, ja bih rekao, pa neka ostane sport samo da ne stvaramo novu napetost. Sada više izbora nema. Ako bismo se odlučili za sport, napetosti se više ne bismo riješili. Ne vidim drugoga puta nego da prihvatimo šport« (230). Navodno je zabrinut zbog postojanja napetosti, a zaboravlja reći da je upravo on odgovoran za njen nastanak. Forsirao je *šport* umjesto uobičajenog *sporta* zato što je »jedan od 'argumenata' protiv športa bio i taj da je to ustaška riječ. Prema tome za mene nema nikakve sumnje da danas u hrvatskome književnome jeziku samo šport može biti standardna riječ« (232). Svjestan je da taj razlog nema veze sa znanošću: »znam da sam time malkice zaplovio u političke vode« (232). A osim toga, njegovu tvrdnju da se radi o »zabranjenoj ustaškoj« riječi teško je spojiti s time da je riječ *šport* javno koristio pokojni Josip Broz Tito do kraja života. Autor je svjestan i da forsiranje *športa* stoji u suprotnosti sa suvremenom jezičnom praksom (232). Piše da je potrebno napustiti *sport* zbog jedinstva »sa starijim naraštajem« (232). No, zbog istog jedinstva i ostalih »razloga« koje je naveo kod *športa*, Babić bi trebao i *studente* nazivati *študentima* jer se radi o istom tipu riječi kao *šport*. A ipak to ne čini, nego piše (54) da je sa »studentima« išao u menzu. Potrebno je Babića podsjetiti na temeljnu činjenicu da je živi jezik jezik živih ljudi, tj. onakav kako ga većina živih Hrvata u praksi koristi te da to ne može biti nešto drugorazredno i nehrvatsko. Premda je proširenost upotrebe u jezičnoj praksi glavni kriterij u drugim jezicima za valjanost neke riječi, S. Babić je taj kriterij odbacio još 1964. u svom članku: »proširenost upotrebe sama za sebe ne može biti dovoljan razlog« za davanje prednosti nekoj riječi (261). Komentirajući taj članak u knjizi potvrđuje: »i danas uglavnom ostajem kod kriterija iznesenih u tom članku« (270). Unatoč svemu ovome Brozović se ne susteže napisati u pogovoru: »osnovni je poticaj Stjepanu Babiću za pisanje polemičkih članaka to što se ne može miriti s pisanjem koje se ne slaže [...] s jezičnom praksom« (311–312). No, budući da S. Babić ono što mu se u jeziku ne sviđa proglašava pogrešnim, da riječ »nametnuti« smatra pozitivnom (61), a isto tako i ulogu lektora (62), znači da se upravo on ne slaže s jezičnom praksom.

Tvrdeći da nikome u Hrvatskoj izuzevši autora knjige ne valja jezični osjećaj, on piše s ciljem »ne bi li se jezični osjećaj bar malo izoštrio i Hrvati i u tome području počeli vidljivo napredovati« (193). S obzirom na to da si autor prisvaja monopol na »izoštreni hrvatski jezični osjećaj« i da je obuzet pojmom »jezične čistoće«, zanimljivo je pogledati kako izgleda njegov vlastiti jezik u

knjizi. Tim više što se radi o jeziku akademika i dugogodišnjeg urednika jedinog hrvatskog časopisa za jezičnu kulturu. Taj jedinstveni nosilac »izoštrenoga hrvatskoga jezičnoga osjećaja« piše u svojoj knjizi da su njegovi supolemičari »busijaši« (8), »sološpileri« (15), »floskulaši« (37), »petljaju« (90, 117), »bulje« (8), »pljuju« po njemu (10, 40), »kokodaču« (56), »telale« (56), »papigiraju« (58), »razbubnjavaju po novinama« (146), »prave se ludi« (108), pišu »velike paškvile« (16), »pisotine« (19, 48), »papazjanije« (300), »koještarije« (87), »i to još u tračerskome obliku« (52), optužuju za »jugoslavenski grijeh prilijepivši mi usput još desetak drugih« (17), »namljeli su mnoštvo gluposti« (62), »i kojekakvih razglabanja« (147), u njihovim tekstovima je »nadrobljeno« svašta (45, 49, 56, 102, 123), a on »razglobljuje« njihovo pisanje (10) i pritom čitatelje »gnjavi tuđim problemima« (64). U rječničko blago autora ubrajaju se i izrazi »švanjiti knjigu« (24), »podrepaši« (48), »prišipetlje« (234), »stupidarij« (234) itd. A ima obraza tvrditi da je sve što je u polemikama napisao »na korist hrvatskomu jeziku i njegovoj kulturi« (10).

Za spomenuta stilska sredstva ne može se reći da doprinose kulturi raspravljanja. Kako autor raspravlja, najbolje je sam opisao već u *Predgovoru*, pripisujući to, naravno, drugima: »Prepiračima najčešće nije do istine, nego do pobjede po svaku cijenu, a da to postignu, služe se kojekakvim sredstvima, slijepi su i za najočitije dokaze, bježe od teme, odlaze i u osobno područje« (9). Neke nekorektne metode detaljnije razrađuje: »izbjegava bit spora i prelazi na nebitne osobne stvari. Poznati polemičarski trik: kad ne ide ad rem, ja ću ad hominem« (50). Na više mjesta imenuje takve postupke: »glavninu svoga odgovora prebacuje na područje koje veze s problemom nema [...] time nastoji pobjeći od teme« (52), »izmišlja, što je u polemici nedopustivo« (57), »ne polemizira da se neki problem razjasni«, nego želi nešto dokazati »po svaku cijenu pa i po cijenu nekorektnih, nepoštenih postupaka« (89). Svi navedeni citati dobro opisuju metode koje S. Babić primjenjuje u čitavoj knjizi.[2]

2 Tako npr. poglavlje »Napomena o Snježani Kordić« autor započinje sljedećim riječima (168): »Snježana je Kordić najmlađi suparbenik, ali zato najoštriji. Sekundira Ivi Pranjkoviću jer je on na položaju *od kojega bi joj moglo zavisiti napredovanje*« [kurziv S. K.]. Budući da time Babić prelazi »u osobno područje« (9) i pritom »izmišlja, što je u polemici nedopustivo« (57) te bez dokazivanja svjesno širi neistinu, potrebno je da navedem činjenice koje dokazuju zašto mi od Pranjkovića (ni od bilo koga drugog) ne može zavisiti napredovanje. Te činjenice zna dobro i S. Babić: doktorirala sam kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu još prije deset godina (1993.) i od tada imam najveći akademski stupanj koji se u Hrvatskoj može imati, pa prema tome ne mogu u Hrvatskoj ni dobiti nešto više. Nadalje, u Njemačkoj, za razliku od Hrvatske, postoji i stupanj nakon doktorata — habilitacija, koju sam u prethodnom razdoblju također obranila, pa ne vidim o kakvom bi još napredovanju uopće moglo biti riječi. Unazad pet godina sam voditeljica studija južne slavistike na Sveučilištu u Münsteru, koje je jedno od triju najvećih sveučilišta u Njemačkoj (veće je od Zagrebačkog). Jednako dugo pripadam grupi sveučilišnih profesora. Nešto više od toga se u filološkoj profesiji i ne može imati. Zasluge za to nema nitko od kolega iz Hrvatske. I da mi je netko iz Hrvatske htio pomoći, ne bi mogao jer nitko iz Hrvatske nema u Njemačkoj takav utjecaj da bi mogao išta učiniti kad se radi o dobivanju ovakvih radnih mjesta. Kolege iz Hrvatske nisu zaslužne čak ni za to što sam prije deset godina dobila prvo radno mjesto u Njemačkoj, kad sam s Filozofskog fakulteta u Zagrebu prešla na Filološki fakultet u Bochumu.

Kako kombinacija tih metoda konkretno u knjizi izgleda, pokazat ću na primjeru njene treće cjeline, koja nosi naslov »Genitiv posvojni kao predmet prenja«. Poznato je da u raznim jezicima postoje posvojni genitiv (npr. *stan mojih prijatelja, sredina trga, miris pečenja, dužina hlača*) i posvojni pridjev (npr. *Markov stan, Anina knjiga, puževa kućica*). Iako oba sredstva služe za izražavanje posvojnosti, posvojni genitiv se u gore navedenim primjerima kao i u nizu drugih ne može zamijeniti posvojnim pridjevom **moji prijateljevi stan, *trgna sredina, *pečenjski miris, *hlačna dužina*. Usprkos tome, S. Babić je bez ikakvih ograda istupio protiv upotrebe posvojnog genitiva u Hrvatskoj napisavši u svom članku pod naslovom »Spriječimo izložbu *Put svile* u Mimari« objavljenom i u ovoj knjizi (198–199) sljedeće: »komunizam nam je desetljećima nametao posvojni genitiv« (198), »zavladala je pošast posvojnoga genitiva« (199), posvojni genitivi su »zaostale srpske mine« (199), »izađimo već jednom iz« posvojnog genitiva jer »Srbi nas na tome svilenome putu ne će moći slijediti pa ćemo imati jednu kategorijalnu razliku više« (199). Nakon što sam u kratkoj reakciji na taj članak napisala (*Hrvatsko slovo* 66, 1996, str. 2) da traženje potpunog izbacivanja posvojnog genitiva iz jezika S. Babić uopće nije znanstveno argumentirao i da je veoma neodgovorno samo tako napisati kako je potrebno izbaciti iz jezika jednu gramatičku kategoriju koju imaju i svi drugi slavenski i indoevropski jezici, S. Babić poriče da je napisao gore citirano tvrdeći da »Snježana Kordić izmišlja što sam rekao« i da se radi o »maštarijama Snježane Kordić« (225–226). Istovremeno S. Babić kaže: »Da sam to rekao, zaista bih bio slab poznavalac hrvatskoga jezika i Snježana bi Kordić mogla trijumfirati« (226). No rečenice koje sam gore citirala nedvosmisleno pokazuju da je S. Babić mislio na čitav posvojni genitiv jer je govorio o njemu kao o jezičnoj kategoriji koju želi izbaciti iz jezika kako bi dobio »jednu kategorijalnu razliku više« naspram jezika u Srbiji. Da su i drugi jedino tako razumjeli njegov članak, navodi i sam citirajući kako su mu se obraćali riječima »To znači da odsad ne smijem upotrebljavati posvojni genitiv?« (200).

Autor poriče i neke druge svoje tvrdnje, iako u ovoj knjizi ponavlja ne samo poricanje nego i te sporne tvrdnje. Tako npr. u spomenutom tekstu tvrdi da su posvojni genitivi »zaostale srpske mine« (199), a u kasnijem tekstu da on to nikad ne bi rekao »jer dobro znam da su komunisti taj genitiv jednako nametali i nametnuli Srbima i srpskomu književnomu jeziku« (210). Krivca za genitiv vidi i u komunizmu, pa zbog toga optužuje komunizam ne samo u spomenutom tekstu (198) nego na više mjesta u čitavom poglavlju o genitivu (187, 207, 210, 211, 213, 220). No, na samom kraju tog poglavlja navodi primjere s posvojnim genitivom iz 18. i 19. st. i priznaje kako »da i nije bilo komunista, imali bismo problema s genitivom i pridjevom posvojnim jer ta kozanja odavno traju« (224). Genitiv kao sredstvo za izražavanje posvojnosti ima mnogo dužu tradiciju nego što se iz pisanja S. Babića može i naslutiti: u tekstovima nastalim do 13. stoljeća, u vrijeme dok još nisu postojale čak ni posvojne zamjenice *njegov, nje(zi)n, njihov* koristio se umjesto njih isključivo posvojni genitiv. To znači da je posvojni genitiv čak stariji od tih posvojnih zamjenica i da je on

iskonsko sredstvo za izražavanje posvojnosti, što sam pokazala u *Vjesniku* (17. 10. 1996., str. 11). Mogu se, osim toga, pogledati i tekstovi stare *Hrvatskoglagoljske legende o svetom Pavlu Pustinjaku* sačuvane u prijepisima iz 15. i 16. stoljeća (opisane u istoimenoj knjizi Vesne Badurine–Stipčević, Zagreb, 1992) da bi se vidjelo kako je i u to davno doba sve vrvjelo od posvojnih genitiva poput *smuti um' muža sestri nega, po širine pustine, ne vzelć polć imeniê oca svoego, mužć nee, vć onoi strani pustine, muža koga telo, slzi nega, t(a)koe široku širinu pus'tine.*[3]

Nakon što je napisao zaredom osam članaka (198–215) u kojima se zalaže za istjerivanje posvojnog genitiva, autor najavljuje kako će u svom devetom pisanju na istu temu konačno navesti stručne razloge protiv posvojnog genitiva (215).[4] Odlučio se, kaže, te razloge iznijeti javno (zar je stručnost potrebno skrivati od javnosti?) zato što kad god ih je nekome usmeno iznio, svatko se složio s njim. No kad se pogleda što je to S. Babić napisao u svojoj najavljenoj uvjerljivoj stručnoj argumentaciji, onda je jasno da nije stručnost razlog zbog kojeg ju je dotad držao skrivenu od javnosti. Postupak koji autor koristi u najavljenim člancima (215–220) da bi dokazao kako se umjesto *put svile* mora koristiti *svileni put* jest da piše o nečemu što nema nikakve veze s tim izrazima, a na kraju članaka kaže da je upravo to što je napisao dokaz za *svileni put*. Tako su mu dokazi za *svileni put* izrazi *ima on nos, ima on oko, ima on glavu, ima on ruku* (216). Međutim, ti izrazi ni po svojoj gramatičkoj strukturi ni po značenju nemaju nikakve sličnosti sa *svilenim putem*. U njima se radi o strukturama u kojima je pridjev ispušten *(elidiran)*, ali se podrazumijeva. Zato svatko kad čuje te izraze, tumači ih u sebi kao izraze s podrazumijevanim pridjevom: *ima on (dobar) nos, ima on (dobro) oko, ima on (pametnu) glavu* itd. U strukturi *svileni put* pridjev ne samo da nije ispušten, nego ga nije ni moguće ispustiti. Kad bismo ga ispustili, dobili bismo običan *put*, koji se ne bi tumačio kao izraz s podrazumijevanim pridjevom. Kod one prve grupe izraza radi se o posebnom tipu posvojnosti koji se u stručnoj literaturi naziva tzv. *neotuđiva posvojnost*. Neotuđiva posvojnost je ograničena na izraze a) koji označavaju dijelove ljudskog tijela: bilo osnovne dijelove (takvi su gore navedeni primjeri); bilo periferne dijelove, kod kojih se tada najčešće misli na oboljele dijelove (*ima vene = ima proširene vene; ima sinuse = ima upaljene, bolesne sinuse*); bilo funkcije ili opća svojstva ljudskog organizma (*ima temperaturu = ima povišenu temperaturu; ima šećer = ima povišen šećer*); b) na izraze kojima se cjelini, najčešće ljudskom biću pripisuje njegova neotuđiva biološka, psihološka, sociološka ili neka druga suština (*To je žena! = To je dobra, prava žena! ; To je zemlja!*

3 O posvojnosti v. više u S. Kordić, »Possessivitätsausdruck durch Relativpronomen im Kroatisch–Serbischen«, *Die Welt der Slaven*, 40/2 (1995), str. 328–340; o odnosu genitiva i akuzativa v. S. Kordić, »Genitiv/Akkusativ–Synkretismus beim kroatisch–serbischen Relativpronomen«, *Zeitschrift für Slawistik*, 40/2 (1995), str. 202–213.

4 Budući da mi autor kasnije zamjera zašto S. K. »uopće nije odgovorila na moje stručne razloge iznesene u *Hrvatskome slovu*« (225), ovdje ću se osvrnuti na te »stručne razloge« premda je taj osvrt mogao pročitati da su *Hrvatsko slovo* i *Vjesnik* objavili moje odgovore koje sam im tada (1996.) slala.

= *To je dobra, prava zemlja!* ; *To je glumac!* = *To je dobar glumac!)*. Kao što se iz ovoga vidi, izraz *svileni put* i pridjev u njemu nemaju nikakve veze s navedenom grupom primjera i ni po kojem kriteriju takvi primjeri ne mogu poslužiti kao dokaz opravdanosti upotrebe izraza *svileni put* umjesto *put svile*.

U nastavku autor »argumentira« na sljedeći način: ističe da kad je *svileni put* besmislen u značenju 'put od svile', svatko mora razumjeti da se radi o značenju 'put kojim je išla svila' (216–217). Zato moramo početi upotrebljavati *svileni put* i prestati upotrebljavati *put svile*, premda nas za *put svile* ni S. Babić ni nitko drugi ne mora uvjeravati da on zaista znači 'put kojim je išla svila'. Ta autorova logika znači da možemo početi govoriti *očna boja* umjesto *boja očiju* jer ako je značenje 'očna' u tom izrazu besmisleno, svatko će ga razumjeti upravo kao 'boja očiju'. Ujedno bismo *boju očiju* trebali izbaciti iz jezika jer za nju nas nitko ne mora uvjeravati da znači to što znači. Isto tako, možemo početi govoriti *razgovorni kraj* umjesto *kraj razgovora* jer ako je značenje 'razgovorni' u tom izrazu besmisleno, svatko će ga razumjeti upravo kao 'kraj razgovora'. A *kraj razgovora* trebali bismo izbaciti iz jezika jer za njega nas nitko ne mora uvjeravati da znači to što znači. Itd. Ta logika za njenog autora nije ni loša jer ona ujedno znači da u polemikama ne postoji mogućnost da S. Babić napiše besmislicu jer ako je besmisleno to što je napisao, čitatelji moraju razumjeti da je on ustvari napisao nešto sasvim drugo.

Narednim »argumentom« autor sam pobija i svoju osnovnu tezu. Naime, nakon što sam u gore već spomenutoj reakciji napisala (*Hrvatsko slovo* 66, 1996, str. 2) kako S. Babić inzistiranjem da *put svile* zamijenimo *svilenim putem* inzistira da izraz koji znači 'put kojim je išla svila' zamijenimo izrazom koji znači 'put koji je od svile, koji ima svojstva svile, koji je kao od svile', uslijedilo je dvadesetak članaka, što u *Hrvatskom slovu*, što u *Vjesniku*, koji su svi željeli dokazati da pridjev *svileni* nema uvijek značenje 'koji ima svojstva svile, kao da je od svile'. Više od pola tih članaka napisao je sam S. Babić. Zato je zabavno pročitati da na kraju (217) Stjepan Babić nudi *svilene bombone* kao neoborivi dokaz u prilog *svilenom putu*, a te bombone opisuje da su izgledali »kao da su od svile«, dakle sam ih opisuje upravo onim riječima koje pokušava osporiti za *svileni put*. Navodi još dva primjera, *svilena kosa, svileno sijeno*, i njihovo značenje također opisuje riječima »kao svila, kao od svile« (217). Ta tri primjera, za koja sam kaže da znače »kao od svile«, S. Babić navodi kao glavne dokaze u prilog upotrebe *svilenog puta* umjesto *puta svile*. Očito je Babićevim neistomišljenicima toliko rijetko bilo omogućeno objavljivanje odgovora u novinama da je S. Babić zaboravio što je osnovni prigovor njegovom *svilenom putu* — da je to put koji je 'kao svila, kao od svile' i da baš zbog toga ne može zamijeniti *put svile* koji znači nešto sasvim drugo: 'put kojim je išla svila'. Njegovi primjeri potvrđuju ono što je čitavo vrijeme bezuspješno pokušavao pobiti kao osnovno značenje pridjeva *svileni*. A budući da se izraz s pridjevom i izraz s genitivom očito razlikuju po značenju, potrebno je prema tom kriteriju, priznatom i od strane S. Babića (čak četiri puta: 192, 195, 200, 222), zadržati genitiv. Na stranicama koje slijede (218–220) autor kao »teoretsku podlogu« pred-

stavlja poznato svojstvo jezika da »služi za sporazumijevanje«. Ističe da je sporazumijevanje »osnovna funkcija« jezika. Kad to zna, zašto se onda stalno trudi da svojim intervencijama u jeziku sporazumijevanje što više otežа?

Koliko autoru tema posvojnog genitiva leži na srcu, pokazuju njegove sljedeće rečenice: »Kad jezikoslovac promatra kako je teško izaći iz jarma posvojnoga genitiva, u koji su ga upregle mračne protuhrvatske snage, onda mu mora biti teško. Toliko teže što ga šire i brane oni od kojih bi to čovjek najmanje očekivao« (193). Kad se zna da se čak i Brozović u jednom primjeru suprotstavio zamjeni genitiva pridjevom pa se Babić morao i od Brozovićevog zastupanja genitiva ograditi (196–198), onda je razumljivo da se autor ponekad osjeća kao, kako sam kaže, »vapijući u pustinji« (199). Zato u poglavlju o genitivu desetak puta prigovara više-manje svim hrvatskim govornicima »ne samo laicima nego i jezikoslovcima« (200) da im ne valja jezični osjećaj (187, 189, 192, 193, 198, 199, 200, 201, 204, 208, 210, 212, 216, 220). Budući da govornici prema svom jezičnom osjećaju koriste posvojni genitiv mnogo više nego što bi to S. Babić želio, on im svojim pisanjem nastoji uništiti postojeći jezični osjećaj kako bi jednog dana mogao nastati novi koji bi bio više po njegovom ukusu (204). No, ako jezični osjećaj tolikog mnoštva izvornih govornika kaže jedno, zar se onda pojedinac koji taj jezični osjećaj proglašava nevaljalim ne bi ipak trebao zapitati da li možda s njegovim jezičnim osjećajem nešto nije u redu?[5]

S obzirom na autorov angažman protiv genitiva, očekivalo bi se da je dobro upućen u tu temu. Međutim, on i sam priznaje kod posvojnog genitiva »ipak, bez lažne smjernosti mogu reći da ni ja još ne znam sve o njemu, a vjerojatno niti itko drugi ima čvrste kriterije da bi znao normativna pravila kad treba upotrebljavati posvojni genitiv, a kad posvojni pridjev« (191), »nije realno očekivati da ljudi razumiju svu dubinu problema genitiva posvojnoga, kad ni ja, a vjerojatno niti ikoji drugi hrvatski jezikoslovac ne zna sve o njem što bi trebalo znati« (193), »poučavati mene u genitivu posvojnome zaista je opravdano jer sam napisao, bez lažne skromnosti, da ni ja ne znam sve o njem jer ni meni nisu još otkrivene sve njegove tajne« (194). Ovo mu se bez problema može povjerovati kad među njegovim primjerima posvojnog genitiva stoje i takvi koji uopće nisu posvojni genitiv: autor dva puta navodi *osjećaj olakšanja* kao posvojni genitiv (191, 226), ali to nije posvojni genitiv jer *osjećaj* ne pripada *olakšanju* i riječ *olakšanja* ne može se zamijeniti posvojnom zamjenicom. Genitiv *olakšanja* ne odgovara na pitanje *čiji osjećaj*, nego na pitanje *kakav osjećaj*, pa taj genitiv nije posvojni, nego opisni. Usprkos tome što autor nekoliko puta navodi da ima oskudno obrazovanje na području posvojnog genitiva i što nije uvijek u stanju posvojni genitiv čak ni razlikovati od drugih tipova genitiva, sve to ga ne smeta da napiše kako ustanova koja javno upotrijebi »krivi« posvojni genitiv prestaje biti »kulturna ustanova« (224). Također ga ne smeta da napiše kako od Ministarsta za kulturu zahtijeva prestanak dodjeljivanja potpo-

5 Odnos S. Babića prema posvojnom genitivu I. Pranjković komentira kao pokušaj »nasilnoga i ni na čemu utemeljenoga 'istjerivanja iz genitiva', koje je još jedna tipična karakteristika jezikoslovlja babićevskoga tipa« (*Jezikoslovna sporenja*, Zagreb, 1997, str. 92).

re ustanovama kad upotrijebe »krivi« posvojni genitiv te da mu je ministar obećao da će ubuduće upotreba posvojnog genitiva biti kriterij za prestanak financiranja (224–225).

Nakon što je sam napravio problem time što sprečava upotrebu posvojnog genitiva pa ljudi u nekim konkretnim slučajevima ne znaju kako da bez tog genitiva imenuju određenu instituciju i odgovor traže od njega, onda im kaže »ne treba za sve jezične probleme zvati mene u pomoć jer ja ne mogu sve riješiti i kad bih znao kako« (195). Glavno da je prvo proglasio genitiv nevaljalim, a kad uslijed toga nastanu problemi, onda o onima koji tragaju za nazivom bez genitiva kaže »neka se oni malo pomuče«, »a ne da sve očekuju od jezikoslovaca« (195). U takvoj situaciji se poziva na tvrdnju: »jadan bi jezik bio kojemu bi sve probleme rješavao samo jedan čovjek« (195). Budući da autor inače uvijek piše s pozicije čovjeka koji sam vidi i rješava probleme čitavog jezika, iznenađuje što je svjestan da time jezik čini jadnim.

Autor nastoji uvesti pravilo da je ispravno govoriti ne onako kako govori većina govornika, nego kako on kaže da treba govoriti. Tako npr. pokušavajući neki uobičajeni genitivni izraz zamijeniti neuobičajenim pridjevnim, kaže da je dovoljno što se taj neuobičajeni »najmanje tri puta« ostvario (sva tri puta u časopisu *Jezik*) da bi zaključio kako mu treba dati »prednost u upotrebi« (198). Kad novine odluče ipak objaviti neku od reakcija suprotstavljanja istjerivanju genitiva, Babić pisca takve reakcije proglašava »drskim«, zamjera mu »nakaradno shvaćanje« i »besprimjerno neznanje« (202), ali istovremeno priznaje kako je i sam svjestan da je posvojni genitiv »sasvim normalno izrazno sredstvo hrvatskoga književnoga jezika« (194), »ne potičem ja nikakvu hajku na posvojni genitiv jer su i on i posvojni pridjev normalna izrazna sredstva hrvatskoga književnoga jezika« (206–207). Stil kojim odgovara na reakciju suprotstavljanja je na takvoj razini da čak i S. Babić osjeća potrebu reći u poglavlju »Napomena o Snježani Kordić« (168) da mi je »odgovorio začinivši članak oštrim riječima« i priznaje: »time sam prekoračio granicu mirnog raspravljanja, ali sad nisam želio ublažavati svoje riječi«.

Zbog tipa Babićeve knjige neki će čitatelji možda biti potaknuti da je usporede s knjigama Ljudevita Jonkea, tim više što ih i Babić spominje (150–152). U jednoj polemici Babić proziva Samardžiju zbog kritike koju je ovaj 1972. uputio dvjema Jonkeovim knjigama (151–152). Ta Samardžijina kritika je, nažalost, i danas aktualna zato što se u potpunosti može primijeniti i na najnovije Babićevo ostvarenje. Radi se, po riječima Samardžije, o »knjigama koje su deaktualizirane prije negoli su napisane [...] jer je riječ o zbirkama (mahom) novinskih članaka koji, znano je, nisu znanstvena djela« (151). Samardžija zaključuje: »Vrijednost ovih knjiga valja tražiti samo i jedino u činjenici da članci (i poneki ogled) skupljeni u njima vjerno odražavaju autorovo subjektivno viđenje naše (prek)jučerašnje zbilje. I ništa više! Drugo je pitanje da li je dovoljno da dvije knjige jednog znanstvenog uglednika daju samo to?!« (152).

U knjizi S. Babića upada u oči da je autor u velikoj mjeri obuzet poviješću i svojim mjestom u njoj. Kaže da misli »na povijesnu sliku koju iza sebe« ostav-

lja (10), ističe »moram govoriti i radi povijesti« (295) jer »objavljeno ostaje za objektivnu povijest zauvijek« (10). Cilj knjige je uljepšano prikazivanje samog sebe po cijenu prešućivanja, iznošenja neistina i poluistina. Svoje polemike autor je pisao neprimjerenim stilom, s mnogo emocionalno jakih riječi umjesto argumentacije. Uspoređena s Jonkeovim knjigama, ova knjiga je deformirani oblik savjetodavnog pristupa jeziku. U njoj je konzervativni puristički pristup doveden do krajnosti i spojen s pozicijom političke moći, s koje se autor poziva na ministarstvo (235), ustav (230), zakon (230), Sabor (235), prijeti sankcijama (224–225) i političkim diskvalifikacijama (241). Povijest do čijeg mišljenja je S. Babiću jako stalo mogla bi se naći pred traženjem odgovora na pitanje budućih generacija kako je bilo moguće da autor s takvim shvaćanjima i takvim stilom pisanja desetljećima određuje pristup jeziku, oblikuje javno mišljenje i nameće jezičnu cenzuru. Tko god bude tražio odgovor na to pitanje, neće ga moći naći u znanosti.